

УДК 342.57

К. О. Осадчук
здобувач кафедри теорії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ВИБОРЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Чи можливе в Україні формування виборчої влади як самостійної та незалежної нетипової гілки державної влади? Якщо аналізувати статтю 1 Конституції України, то можна дійти позитивного, ствердного висновку. Україна є або прагне бути суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою, відтак вона, безумовно, проголошує й зараховує до основних цінностей права людини, утілення, забезпечення реалізація та охорона яких є основною метою й ознакою сучасної держави. Але реальне досягнення зазначених орієнтирів вимагає суттєвої трансформації як порядку здійснення державою своїх зобов'язань, так і механізмів формування та діяльності державної влади. Українське суспільство має усвідомити й, що є найбільш важливим, повірити в те, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. А, відповідно, формування вищих органів державної влади має відбуватися лише згідно з вимогами та потребами суспільства. У зв'язку із цим виборча влада є закономірним і очікуваним розвитком ідеї поділу державної влади.

Ступінь розробленості проблеми. У науковій літературі дослідженням особливостей поділу державної влади, демократії й народовладдя займалися багато авторів, серед яких М.О. Баймуратов, В.В. Комаров, Р.М. Мінченко, Ю.М. Оборотов, М.П. Орзіх, В.Ф. Погорілко, В.Н. Руденко, М.І. Ставнійчук, М.В. Цвік. Разом із тим варто зазначити, що на сьогодні відсутні системні дослідження саме виборчої влади як окремої гілки державної влади.

Метою статті є загальнотеоретичне дослідження питань становлення, формування й розвитку виборчої влади в Україні.

Виклад основного матеріалу. Суттєвою умовою становлення й розвитку демократичної правової держави є рівень розвитку народовладдя – відображення того, наскільки чинні процедури втілення в життя волі народу впливають на управління державними справами.

Інститут виборчої влади в Україні з моменту одержання нашою державою незалежності став надзвичайно місткий за своїм змістом, ознакою якого, на жаль, є часта зміна виборчого законодавства. Навіть сьогодні ми маємо неузгоджену позицію щодо місцевих виборів.

Основним із найголовніших результатів прийнятої Конституції незалежної України було конституювання механізму здійснення влади на рівні її вищих щаблів, чим підбито підсумок теоретич-

ним дискусіям і практичним державним пошукам обрання форм державного правління, визначення статусу вищих органів правління, насамперед парламенту, глави держави, уряду, співвідношення глави держави й уряду, співвідношення державної влади та місцевого самоврядування тощо. Конституція покликана встановити параметри, у межах яких має здійснюватись законодавче врегулювання відносин державного владарювання. У такий спосіб забезпечується не тільки законність, а й політична стабільність суспільства, хоча не можна відкидати й складнощів на цьому шляху, які передусім зумовлені тим, що в нас на тривалий час був перервано досвід державотворення [1, с. 59].

Проблеми організації державної влади, її форм реалізації в Україні зумовлені як теоретичною, так і практичною потребою становлення й функціонування демократичної системи, зокрема правової та соціальної, держави, здійснення державно-правової реформи. Особливої актуальності проблема дослідження закономірностей Української держави як виразника інтересів і волі народу, організації державної влади набула з моменту закріплення в Конституції України норм щодо єдиного джерела влади в Україні, яким є народ, визнання й гарантування місцевого самоврядування, верховенства права тощо.

Відповідно, демократичні трансформації українського державно-упорядженого суспільства і його подальший прогресивний рух є відображенням установленого ще в 1991 році руху за незалежність нашої держави. Це нова, інша ступінь розвитку українського суспільства, у зрізі якої відображаються розвиток поглядів, сприйняття й емоції щодо державотворчих процесів становлення України як самостійної, суверенної та незалежної держави.

Посилення взаємодії держави й суспільства вказує на актуалізацію та пріоритетність окремих напрямів державної діяльності. Саме народ України визначає те, що має бути врегульовано правом, відносини, які є найбільш цінними й важливими для нього. Зазначені потреби стимулюють формування основних напрямів і пріоритетів діяльності держави, її принципів, особливості організації та функціонування її органів, фактично, порядку організації державної влади.

Але загальнотеоретичний аналіз державної влади зумовлює необхідність дослідження й соціологічних аспектів. Саме соціологічний зріз дає змогу виявити ті чи інші зв'язки або залежності, що розкривають сутність досліджуваного поняття, від

міжлюдських стосунків до владно-нормативного за- своєння правової реальності.

У цьому зв'язку необхідно відокремити й устан- овити порядок матеріальних і духовних взаємин суспільства, бо саме на їхній основі формується по- рядок державно-владних, економічних, політичних та інших відносин.

По суті, генеза суспільного буття, його органі- зація не є результатом лінійної взаємодії факторів можливого й належного, вона основана на мате- ріальному базисі, яким, безумовно, є економіка. Право зумовлює виникнення держави як особливої системи його визнання та забезпечення, але воно й чітко розмежує буття права та закону або інших форм юридичного закріплення права – системи со- ціального регулювання найбільш важливих для су- спільства відносин.

І у зв'язку з цим державна влада в традиційній, досучасній державі є засобом укріплення, монополі- зації й збереження влади певним індивідом або ві- докремленою від суспільства групою. У свою чергу, у сучасній державі така влада є відображенням осо- бливого порядку здійснення волі народу, як безпо- середньо, так і опосередковано, від імені народу та в інтересах народу.

Досвід сучасних демократичних держав свід- чить, що успішне функціонування гілок влади мож- ливе лише за умов їх взаємозалежності й взаємодії. Належне місце в принципі поділу влади посідає положення про необхідність взаємозалежності й взаємодії гілок влади. Взаємозалежність – це вза- емні обов'язки правового характеру, що стосуються гілок влади, кожна з яких наділена різними за сво- їм змістом повноваженнями. Взаємодія – це взає- ма діяльність гілок влади під час вирішення ними спільних завдань, урегульованих правом, які здій- снюються всіма гілками влади [2, с. 73].

Виборча влада, по суті, є частиною інституціо- нальної основи держави, вона тісно пов'язана з кон- ституційною, політичною та партійною системами, і результат її дії буде різним у різних політико-пра- вових і партійних реаліях. Формувати виборчу вла- ду необхідно з урахуванням національних консти- туційних і політичних особливостей.

У сучасному державному управлінні беруть участь і такі органи державної влади, які не можуть бути зараховані до класичних гілок державної вла- ди: глава держави; прокуратура; Рахункова пала- та; виборчі органи; Уповноважений із прав людини тощо. Вони утворюють нетипові гілки державної влади. Сучасне державознавство й конституційна практика разом із класичною тріадою законодавчої, виконавчої та судової влади визнають існування установчої, виборчої, муніципальної, контрольної влади, а також самостійного інституту влади глави держави [3, с. 132].

Безпосереднє народовладдя може здійснюва- тися як на загальнодержавному (президентській й

парламентській вибори, всеукраїнський референдум тощо), так і на місцевому рівнях (вибори депутатів місцевих рад, сільського, селищного, міського голо- ви, загальні збори, місцеві референдуми, мітинги, походи, демонстрації тощо), що не заперечується.

Та чи інша модель реалізації доктрини поділу влади визначається специфікою відповідної полі- тичної системи. Проте на сьогодні, коли «Веберів- ський» потенціал не складається, а роль держави повсюдно посилюється, інститут поділу влади є і за- лишиться надійним засобом уникнути концентра- ції влади в руках будь-якого диктатора чи олігархії. Ця універсальність робить принцип поділу влади та його механізми не специфічно-груповими, а загаль- нолюдськими цінностями, які вимагають усебічно- го вивчення й захисту [4, с. 62].

Принцип народного суверенітету як фундамен- тальний принцип демократичної правової держа- ви проголошено в статті 5 Конституції України. Конкретизуючи принцип народного суверенітету, Основний Закон зазначає, що право визначати і змі- нювати конституційний лад в Україні належить ви- ключно народові, не може бути узурповане держа- вою, її органами або посадовими особами (частина 3 статті 5 Конституції України). При цьому передба- чається як безпосереднє, так і опосередковане, через органи публічної влади, здійснення влади народом.

Держава через Конституцію отримує право управляти від імені народу, захищати його інтере- си, вступати в міжнародні відносини, регулювати суспільні відносини, що зобов'язує державу створю- вати умови для функціонування інститутів політич- ної системи і громадянського суспільства.

На думку О.В. Щербанюка, розвиток україн- ської державності на сучасному етапі характеризу- ється тим, що народ є обмеженим у владоспромож- ності, відчувається активний монополізм державної влади, який не дає в конституційному значенні без- посередньо виявлятися народному волевиявленню, стримує учасницьку демократію народу. Головною причиною такої реальності є відсутність консти- туційно-правової визначеності влади народу, оскіль- ки конституційний принцип «народ є єдиним дже- релом влади» системно й послідовно не втілено в механізмах владоспроможності громадян України. Юридичною гарантією безпосередньої реалізації народом своєї суверенної влади в Україні є деталь- на конституційно-правова регламентація інститутів виборів і референдуму [5, с. 97].

Як зазначає Р.М. Мінченко, науковий аналіз де- мократичної трансформації державної влади укра- їнського суспільства як цілісного й водночас супе- речливого утворення, зокрема взаємодії процесу і структури державної влади, набуває за сучасних іс- торичних умов актуального значення та висуває пе- ред вітчизняною юридичною наукою низку проблем, які вимагають не тільки свого нового теоретичного осмислення, а й переосмислення. Це, зокрема, такі

проблеми, як природа, сутність і зміст державної влади, її системи і зв'язків з іншими суспільними явищами та відносинами, межі й можливості владного впливу тощо. Без системного бачення державної влади в Україні годі навіть і думати про її значення та функції в державно-упорядженому суспільстві, її наукову організацію. А без останньої, хоча вона і є результатом творення людини, неможлива демократична трансформація українського суспільства, тобто подальше дослідження, сучасне розуміння й оволодіння проблемами методології системного підходу до державної влади в Україні є передумовою кардинального перетворення її суспільних відносин на засадах демократії, здійснення всіх державно-правових реформ у країні [6, с. 35–36].

Поряд із цим процеси трансформації порядку організації та засад демократії в нашій державі нерозривно пов'язані із сучасними процесами розвитку народовладдя. Сучасна демократія є відкритою системою відображення розвитку правління народу відповідно до права. Такий розвиток утілює перспективи щодо формування й функціонування механізму державної влади, який відповідатиме не лише вимогам закону, принципам права, а й потребам суспільства.

На думку А.І. Кормича, сучасна демократія має обов'язково відповідати таким принципам, як легітимність, плюралізм, паритетність, верховенство права. Вони повинні охоплювати сферу влади та управління, функціонування інститутів громадянського суспільства, взаємодію держави й суспільства, поширюючись на нормативні, організаційні та процесуальні питання стосовно цих сфер. При цьому йдеться про можливість узгодження індивідуальних і загальносуспільних інтересів у різних сферах, спроможність уникати конфлікту між виразами волі індивіда й волі спільноти [7, с. 356–357].

Але, як відомо, історичний процес, зокрема правовий, – це не просто лінійний соціальний рух, де минуле однозначно визначає майбутнє, тобто його неправильно було б розуміти тільки як прогрес, розвиток, а отже, і прогрес в усвідомленні свободи. Усвітній історичний досвід доводить, що зміни, зокрема, і в праві, законодавстві, управлінні за певних умов можуть перетворити якість будь-якого соціального явища на його протилежність – істинне стає хибним, корисне – шкідливим і навпаки. Тому й діапазон дій соціальних, у тому числі і правових, цінностей дуже широкий – від пріоритету публічних інтересів, суспільного блага, колективності на основі раціонального до панування приватноправових засад пріоритету індивідуальної свободи волі, ірраціонального в пізнанні й перетворенні соціальної дійсності [8, с. 33–36].

Аналізуючи зазначені аспекти, варто вказати, що українське суспільство, ступивши на шлях самостійного розвитку, зіткнулося з багатьма труднощами в різних сферах його життєдіяльності. Проблеми

перехідного періоду намагаються вирішити не стільки система органів державної влади, скільки саме суспільство. Саме на нього лягає особливий тягар відповідальності, бо лише від суспільства залежить, буде наша держава розвиватися демократичною, європейською стежею чи залишиться в мороці «пострадянського олігархату».

Безумовно, у ці складні часи одним із необхідних шляхів розвитку є формування прозорої, такої, що відповідає потребам суспільства, виборчої влади. Українське суспільство має обрати тих, хто дійсно бажає здійснити волю народу, хто розвиток своєї професійної діяльності пов'язує із розвитком демократичних процесів організації влади в Україні.

Але, як справедливо зазначає О.М. Лоцихін, у сучасній Україні на шляху демократизації економічних відносин і процесів постав комплекс політичних, економічних, соціальних, психологічних та інших перепон. Адже реальна ринкова економіка передбачає не лише юридичне визнання, декларування відповідних ідей і принципів, не тільки закріплення правових, економічних, соціальних та інших гарантій їх реалізації, установлення функцій і компетенції відповідних суб'єктів, а й розвиток політичного, економічного, фінансового потенціалу всієї держави загалом [9, с. 356–357].

Зазначене, безумовно, указує на особливий порядок становлення в Україні громадянського суспільства та соціально-правової держави, яке можливе лише за умови формування правового, конституційного закріплення всіх форм власності, принципів змішаної економіки ринкового типу, соціальної й політичної свободи у вигляді правової держави, основний сенс якої пов'язаний із оптимальним поєднанням соціального та правового в організації фактичного співіснування.

На думку В.М. Селіванова, нині необхідні не просто зміни соціальних цінностей, а передусім пошук у системі наукового вивчення самих соціальних цінностей, зокрема ідей справедливості, свободи, демократії, права, державності, закону, управління, самоуправління тощо. Суспільне життя вкотре доводить, що через пізнання істини соціальних цінностей останні можуть стати ефективними спонукальними мотивами індивідуальної поведінки, у тому числі й у процесах суспільної трансформації. Це зумовлено насамперед тим, що соціальні цінності ґрунтуються на моральних закономірностях певного суспільства, його культурно-історичних традиціях, що становлять нормоутворювальний чинник будь-якої системи регулювання, серед неї юридичної як індивідуальної, так і колективної поведінки.

Сучасні процеси суспільної трансформації, у тому числі систем державного управління, у світі й Україні пов'язані передусім із зумовленим утвердженням в інституціалізованій суспільній свідомості, у загальній ієрархії соціальних цінностей «людиноцентристської» ідеології, ідей людяності, особистості, її

правового статусу. Наприклад, в Україні лише нині конституційно закріплена (частина 1 статті 3) норма, відповідно до якої «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [9, с. 33–34].

Варто зазначити, що в практиці світового конституціоналізму конкретне втілення в життя принципу поділу влади залежить від впливу багатьох чинників: історичних особливостей розвитку держави, економічного, соціального й культурного розвитку суспільства, етнічних, міжнародних та інших чинників. Стають дедалі більше помітними зростання соціальної ролі держави, а також вплив політичних партій на формування й функціонування державної влади, що відбивається на виборі організаційно-правових засад функціонування держави.

Ці чинники справляють відповідний вплив на розуміння ідеї балансу законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, системи їх стримувань і противаг, що так чи інакше відображається в сучасних конституціях. Характер конституційного втілення вказаних ідей різниться залежно від того, якою є форма правління конкретної держави: парламентська республіка чи монархія, президентська або напівпрезидентська республіка тощо. При цьому варто відзначити в розвитку доктрини поділу влади відхід світової конституційної практики від традиційної тричленної класифікації функцій державної влади.

Подібні міркування ми можемо знайти й серед вітчизняних науковців. Так, на думку Р.С. Мартинюка, змодельований за змістом чинної редакції Конституції України принцип поділу влади загалом має асиметричний і незбалансований характер, реалізуючись в умовах недостатньо ефективного функціонування механізму системи стримувань і противаг [10, с. 234].

Висновки. Найбільш важливою правовою цінністю є права і свободи людини, відтак державна влада як ознака й атрибут держави в сучасних умовах суттєво еволюціонує та зумовлює виділення й нормативне закріплення нетипових гілок публічної політичної влади. Докорінна трансформація порядку організації суспільних відносин в Україні, основана на усвідомленні проєвропейської орієнтації, наповнює державну владу новими змістом і функціями, підкреслює закріплені Конституцією положення щодо фактичної належності всієї повноти влади народу, а відтак потребує нормативного та інституційного закріплення. Ураховуючи зазначене, можемо констатувати, що формування в Україні виборчої влади як самостійної гілки державної влади видається не тільки доцільним, а й необхідним напрямом розвитку нашої держави.

Література

1. Конституційне право України / під заг. ред. В.Ф. Погорілка. – К. : Наук. думка, 1999. – 282 с.
2. Бисага Ю.М. Конституційне право / Ю.М. Бисага, М.М. Палінчак. – Ужгород : Ліра, 2007. – 311 с.

3. Крестовська Н.М. Теорія держави і права. Практикум. Тести : [підручник] / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвеева. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.

4. Ломжець Ю.В. Проблеми формування моделі розподілу влади в Україні / Ю.В. Ломжець // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Серія «Політологія». – Севастополь, 2010. – Вип. 112/2010. – С. 59–62.

5. Щербанюк О.В. Народна правотворча ініціатива як перспективний інститут прямої демократії в Україні / О.В. Щербанюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/3-2_2013/2/Shcherbaniuk%20O.V..pdf.

6. Мінченко Р.М. Застосування системного підходу до пізнання і перетворення вітчизняної державної влади / Р.М. Мінченко // Практика виборчого процесу в Україні та проблеми його правового регулювання : збірник тез та доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 18–19 листопада 2005 р. – Одеса, 2005. – 174 с.

7. Кормич А.І. Сучасна демократія: диверсифікація форми та змісту / А.І. Кормич // Актуальні грані загальної теоретичної юриспруденції : [монографія] / Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, В.В. Дудченко та ін.] ; за ред. Ю.М. Оборотова. – Одеса : Фенікс, 2012. – 492 с.

8. Селіванов В.М. Ціннісно-правовий вимір вітчизняного державного управління / В.М. Селіванов // Право України. – 2004. – № 4. – С. 30–36.

9. Лоцихін О.М. Економічна функція сучасної держави. Теоретико-правові аспекти : [монографія] / О.М. Лоцихін ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К. : Юрид. думка, 2008. – 367 с.

10. Мартинюк Р.С. Конституційна реформа в Україні: спроба критичного аналізу / Р.С. Мартинюк // Актуальні питання реформування правової системи України : збірник наукових статей за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції (1–2 червня 2007 року, м. Луцьк) : у 2 т. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2007. – Т. 1. – 2007. – С. 232–236.

Анотація

Осадчук К. О. Щодо нормативного закріплення виборчої влади в Україні. – Стаття.

У статті аналізується можливість виділення виборчої влади як самостійної нетипової гілки державної влади. Досліджуються особливості її становлення й розвитку в Україні.

Ключові слова: сучасна держава, народовладдя, право, державна влада, поділ державної влади, виборча влада.

Аннотация

Осадчук К. О. Относительно нормативного закрепления избирательной власти в Украине. – Статья.

В статье анализируется возможность выделения избирательной власти в качестве самостоятельной нетипичной ветви государственной власти. Исследуются особенности ее становления и развития в Украине.

Ключевые слова: современное государство, народовластие, право, государственная власть, разделение государственной власти, избирательная власть.

Summary

Osadchuk K. O. About statutory consolidation of election power in Ukraine. – Article.

The article devoted to possibility of making as independent, atypical branch of state power – electoral branch of state power. The features of its formation and development in Ukraine.

Key words: modern state, democracy, law, state power, division of state power, electoral branch of state power.